

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

A Heves-Borsodi-dombság homokkő sziklagyepjeiről

BERÁNEK ÁBEL

A Heves-Borsodi-dombság (más néven Kis-Bükk, Ó-Bükk, Ózd–Pétervásárai dombság) 150–541 m közötti tszf-i magasságú, többnyire DNY-i lejtésirányú hegyközi dombság. Felszínének kb. 80%-a 300–500 m magas tagolt dombsági, kb. 20%-a medencedombsági orográfiai domborzattípusba tartozik. Az évi középhőmérséklet 8,3–8,5 °C, a csapadék 600–640 mm közötti. A dombság döntő területén az alapkőzet különböző cementálódású oligocén kori homokkő (Marosi és Somogyi 1990). Ezen oligocénkori homokkő egészen Salgótarján környékéig megtalálható, és a Karancs, a Medves, a Cserhát és a Heves-Borsodi-dombság legnagyobb tömegű alapkőzetét adja (Csiky 1997).

A homokkő felszínre bukkanása a tájegységben alapvetően két elhelyezkedésben jellemző:

- Mély eróziós völgyalakban. E völgyekben találjuk a tájegység néhány apró szurdokerdő foltját (Arló: Bábos-völgy, Borsodszentgyörgy: Kántor-lápa, Hangony: Szoros-völgy) Az itt található homokkősziklákon nem beszélhetünk sziklagyep kialakulásáról, mert javarészt kicsik, fajkészletük szegényes, legtöbbször csak mohák foltjait (gyakori a *Conocephalum conicum*), és néhány páfrányt (*Asplenium trichomanes*, *Polypodium vulgare*) láthatunk rajtuk. (Ritkán előfordulnak még: *Asplenium scolopendrium*, *Gymnocarpium robertianum*, *Polypodium interjectum*.) Az itteni sziklakibúvások feltehetőleg nem antropogén hatásra jöttek létre, és legfeljebb a helytelen erdőkezelés növelhette méretüket.

- Többnyire déli, délnyugati kitettségben, kb. 300–420 m közötti meredek lejtőkön. Ezeket alakultak ki a *Festuca pallens*-es homokkő sziklagyeppek. Ezek javarésze antropogén hatásra keletkezett. Ezt látszik alátámasztani az, hogy sok sziklagyepben (pl.: Tarnalelesz: Peskő, Völgyi-Szarvaskő; Borsodszentgyörgy és Domaháza körüli degradált állományok) gyakori a *Juniperus communis*, mely az egykori intenzív legeltetésre utal, továbbá az is, hogy e sziklagyeppek többsége települések közelében vagy közvetlenül azok mellett található (pl.: Istenmezeje: Noé szőlője, Tarnalelesz: Peskő, Szentdomonkos: Kő-hegy). Ezen falvak melletti, egykoron sekély talajú legelőket az állatok patáikkal

felszaggatták, kitaposták, majd a meginduló erózió hatására a talaj lemosódott, szabad sziklafelületek jöttek létre, melyek már visszaerdősülni képtelenek voltak. Eme eróziós folyamat különböző fázisai napjainkban is tanulmányozhatók (Csiky, Sulyok és Schmotzer 1999).

A homokkő sziklagyepről, mint társulásról:

– A sziklahasadékok fajai alárendelt szerepet töltenek be, mert a kőzet gyors mállása miatt a sziklarepedések fejletlenek (Csiky 1997).

– Legtöbb esetben a szubsztrát a kipreparálódott homokkőpadokon felgyülemlett homok (Csiky 1997).

– E homokon változatos összetételű flóra díszlik, melyekben megtaláljuk a mészkő és dolomit-sziklagyeppek (*Festuca pallens*, *Melica ciliata*, *Allium senescens* subsp. *montanum*, *Lactuca perennis*, *Chamaecytisus hirsutus* subsp. *ciliatus*), valamint a sziklai és homoki gyepek közös fajait is (*Pulsatilla grandis*, *Pulsatilla pratensis* subsp. *nigricans*, *Potentilla arenaria*, *Onosma arenaria*, *Teucrium montanum*, *Minuartia setacea*, *Allium flavum*, *Iris pumila*, *Carex humilis*, *Stipa pulcherrima*), sokszor számos degradációt jelző fajjal (*Papaver confine*, *Bothriochloa ischaemum* stb.).

– Fontos jellemző a gypesztint alacsony százalékos borítása (10–30%), valamint a kis fajszám (Kovács és Máthé 1960-as cönológiai felvételeiben állományonként csak 16–19 faj fordul elő!).

– Sok sziklagyepben erősen terjed az akác és a fekete fenyő.

– A legtöbb homokkő sziklafal növényzete csak néhány száz, néhány ezer éves (Csiky, Sulyok és Schmotzer 1999).

– Érdekes továbbá, hogy míg a Salgótarján körüli homokkő sziklagyepekben néhány „középdunai flóraválasztós” faj (*Allium moschatum*, *Ononis pusilla*, *Seseli hippomarathrum*) és számos homoki gyepekkel közös – az Északi-középhegységben ritka – faj (*Fumana procumbens*, *Minuartia glomerata*, *Gypsophyla paniculata*, *Silene conica*) került elő (Csiky, Sulyok és Schmotzer 1999), addig a Heves-Borsodi-dombság sziklagyepjeiben ezek – a jelenlegi adatok alapján – már nem találhatók meg.

Irodalom

Bartha Cs. (1997): Florisztikai adatok a Hangony-völgyből. – *Kitaibelia* 2 (1): 69–70.

Benedek O. és Zay A. (1987): Adatok a Heves-megyei Észak-Tarnavidék flórájához. – *Folia Historico-naturalia Musei Matrensis* 12: 19–20.

Csiky J., Sulyok J. és Schmotzer A. (1999): Adatok a Salgótarján körüli oligocén kori homokkő flórájához. – *Kitaibelia* 4(1): 55–63.

Csiky J. (1997): Salgótarján körüli oligocén kori homokkő felszíne vegetációja. – *Kitaibelia* 2(2): 265.

Kovács M. és Máthé I. (1964): A mátrai flórajárás (Agriense) sziklavegetációja. – *Bot. Közlem.* 51: 2–18.

Lengyel G. (1905): Florisztikai adatok Heves-vármegye északi részéből. – *Növénytani közlemények* 5(1): 9–20; 51–61.

Marosi S. és Somogyi S. (1990): *Magyarország kistájainak katasztere II.* – MTA Földrajztudományi Kutatóintézete, Bp. Rédei T. és Aszalós R. (1997): A Heves-Borsodi dombvidék meszes homokkővének sziklagyepjei. – *IV. Magyar Ökológus Kongresszus* (Előadások és poszterek összefoglalói), Pécs, p: 163.

Simon T. (1992): *A magyarországi edényes flóra határozója.* – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 892 pp.

Soó R. (1937): *A Mátra-hegység és környékének flórája.* – Magyar flóraművek I. 89 pp.

Suba J. (1963): A Tárna-vidék flórájához. – *Acta Acad. Paed. Agriensis* 9: 253–261.

Suba J. (1969): A Tárna-vidék flórájának kritikai elemzése. – *Acta Acad. Paed. Agriensis* 7: 379–413.

Sulyok J. és Schmotzer A. (1999): Adatok a Tárna-vidék és a Bükk északi előterének flórájához I. – *Kitaibelia* 4(2): 367–380.

